

Zakonnik i polemista

Sylwester Kossow urodził się w majątku Żerobycze na Witebszczyźnie w prawosławnej rodzinie bojarskiej¹. Ojciec jego Adam Kossow był pisarzem grodzkim w Witebsku. Rodzina Kossowów należała do białoruskiej niezamożnej szlachty. Początki edukacji Sylwester Kossow zdobywał w Wilnie. Następnie studiował w kolegium jezuickim w Lublinie. Młody Białorusin studiował również w Akademii Zamojskiej. Prawdopodobnie przebywał też na studiach w Ołomuńcu i Wiedniu².

Po powrocie do Wilna wstąpił w końcu lat dwudziestych do monasteru i rozpoczął działalność pedagogiczną w szkole brackiej przy monasterze św. Ducha. Tam został wykładowcą retoryki i teologii. Sylwester Kossow znany był jako doskonały orator i krasomówca. Z Wilna podobnie jak wielu innych wykładowców był zaproszony do innych szkół brackich. W 1631 roku przybył do Lwowa gdzie został wykładowcą w szkole bractwa Zaśnięcia NMP. Latem tego roku Sylwester Kossow spotkał się we Lwowie z archimandrytą peczerskim Piotrem Mohyłą. Rok później Piotr Mohyła, po objęciu godności metropolity, zaprosił Sylwestra Kossowa do Kijowa do założonej przez niego szkoły przyklasztornej przy Ławrze Kijowsko-peczerskiej. Metropolita Piotr Mohyła pragnął stworzyć nowoczesną szkołę wzorowaną na kolegiach jezuickich. Działania Mohyły wywołały oburzenie wśród duchowieństwa prawosławnego, niechętnego w przyjmowaniu wzorów łacińskich. Zarzucano szkole, że nie jest ona prawowierna względem prawosławia. Duchowieństwo zakonne nie rozumiało potrzeby połączenia kultury zachodniej z wiarą prawosławną. W Kijowie Kossow objął godność prefekta i wykładowcy retoryki w połączonych w 1632 roku szkołach: klasztornej (mohylańskiej) i brackiej. Rektor szkoły brackiej Tomasz Jaulewicz, autor znanego *Labiryntu albo Pomyślna droga*, urażony degradacją ze stanowiska wyjechał z Kijowa i udał się do Mohylewa. W rezultacie połączenia obydwu szkół powstała jedna uczelnia, w której Sylwester Kossow został profesorem. Równocześnie sprawował nadzór nad bracką szkołą w Winnicy. W obu tych szkołach wykładał retorykę i filozofię. Sylwester Kossow szczerze przywiązany do prawosławia uważał, że zadaniem nowej szkoły powinno być „paladyjskie kunszty w akademiach katolickich ideowane na dowcipach ruskich solidius aniżeli przed nami będący latina lingua floryzywać”³. Według Kossowa Ruś „bez łaciny płaci winy”. Szkoła kijowska zgodnie z wzorami innych szkół europejskich prowadziła zajęcia z nauczania języków klasycznych: greckiego i łaciny. W szkole kijowskiej dużo miejsca zajmowała nauka języka polskiego. Szkoła składała się z pięciu klas niższych: infimy, gramatyki, syntaksymy, retoryki i poezji oraz klasy wyższej filozofii⁴. Obok Sylwestra Kossowa wykładowcami w kolegium kijowskim byli: Izaak Trochimowicz Kozłowski, Ignat Aksienowicz Staruszycz, Sofroniusz Poczapski (mnich peczerski), Antoni Pacewski (nauczyciel poetyki), Jazep Kananowicz Garbacki⁵. W 1632 roku rektor szkoły kijowskiej został przybyły wraz z Kossowem ze Lwowa Izajasz Kozłowski, wykładowca filozofii. W tym roku Sylwester Kossow został archimandrytą i

¹ Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. XIV, Warszawa 1895, s. 786.

² R. Łużny, Sylwester Kossow, „Polski Słownik Biograficzny”, t. XIV, Wrocław 1968, s. 326.

³ *Exegesis, to jest danie sprawy o szkołach kijowskich i winnickich w których uczą zakonnicy Religij Greckiej, przez wielbnego ojca Sylwestra Kossowa, electa episkopa Mścislawskiego, Mogiłowskiego, Orszańskiego, przed rokiemterażniejszym....* (Kijów 1635). [w:] *Archiw Jugo-Zapadnoj Rossii, izdawajemyj kommisiej dlja razbora driewnich aktow, sostojaszczij pri Kijewskom, Podolskom i Wołyńskom genierał-gubernatorie*, t.VIII, cz. 1, Kijew 1914, s. 422. (dalej AJZR).

⁴ Chałampowicz K., *Zapadnoruskije prawosławnyje szkoły XVI i naczała XVII wieka*, Kazań 1898, s. 362-362.

⁵ Makarij [S. Bułhakow], *Istorija Russkoj Cerkwi*, t. XI, Sankt-Petersburg 1882, s. 13.

przełożonym Ławry peczerskiej. Ten okres działalności Sylwestra Kossowa jako pedagoga i humanisty należy do najciekawszych. Archimandryta Sylwester wraz z innymi wykładowcami stworzył fundament pod akademię prawosławną, opartą o zasady nauki zachodnioeuropejskiej.

Kossow należał do tak zwanego „Ataneum Mohylańskiego” skupiającego wokół metropolity wybitnych humanistów. Jako pedagog i późniejszy hierarcha cerkwi był z racji swego wykształcenia bardzo silnie związany z kulturą polską. Kossow brał udział w toczącej się wówczas polemice religijnej wokół unii kościelnej. Wszystkie jego utwory polemiczne i kazania były jedną wielką obroną prawosławia. Równocześnie w sprawach oświaty i organizacji Kościoła prawosławnego w Rzeczypospolitej popierał wysiłki metropolity Piotra Mohyły mające na celu podniesienia poziomu umysłowego duchowieństwa i reformy cerkiewnej struktury organizacyjnej. Podobnie jak Mohyła uważał potrzebę unowocześnienia programu szkolnego kolegium kijowskiego. Kolegium kijowskie, późniejsza Akademia Mohylańska, miała być wzorowana na kolegiach jezuickich. Latynizacja szkolnictwa nie oznaczała zerwania z prawosławnym obliczem uczelni. Kossow był zaangażowany w program reformy szkolnictwa najpierw jako wieloletni wykładowca retoryki i filozofii a następnie jako rektor uczelni. Postawa archimandryty peczerskiego była tym bardziej istotna w sytuacji silnej opozycji konserwatywnie nastawionego duchowieństwa, niechętnego wobec reform oświatowych Piotra Mohyły. Działania Sylwestra Kossowa wymagały odwagi i determinacji. Kossow wspominał o tym okresie: „Był ten czas kiedy my uczyniliśmy spowiedź, czekali tylko jednego, póki nami ksieńce dniewprowych jesiotrów nadziewać zechcą, albo póki jednego ogniem, drugiego mieczem na drugi świat zaślą”⁶. Jako rektor uczelni i polemista wystąpił w 1635 roku w obronie charakteru szkoły w dziele *Exegesis, to jest danie sprawy o szkołach kijowskich i winnickich*. Szkoła kijowska zdaniem jej obrońcy nie jest przyjemną unitom, nie sprzyja innym innowiercom. „Ci którzy i teraz uczą się w szkołach kijowskich i winnickich, są z rodziców religii greckiej w tejsze ufundowanych: uczyli się w akademiach rzymskich w Polsce, w Litwie i Cesarstwie. Uczą po łacinie, ni wczym religii starożytnej greckiej nie naruszając”. Drwił też Kossow z unitów, co wiatru sznury pleść usiłują, i radował się szczerze, że biedna Ruś odtąd głupia nazywaną być nie może. W Polsce łacina jest bowiem konieczną. Gdy nieborak Rusin na sejmie się znajdzie łaciny nie ruszy ani kroku. Studia w kraju uzupełni zaś nauka w Ingolstadzie i Ołomuńcu”. Dalej Kossow wskazywał na dobrodziejstwo szkół dla Cerkwi. „Twoje bowiem stąd cerkwie świaszczennikami przy bogobożności umiejętnymi napełnione będą. Twoje katedry w krasomówne kaznodzieje zakwitną; twoje potomki w ojczystej wierze udjamentowane oratorsko, filozowsko, jusysdycko po walnych sejmiech, po sprawiedliwych trybunałach, rokach, roczkach, ziemstwach, wotami, dyskursami, rajcami zasłyną. Na przykładzie tego fragmentu *Exegesis* widzimy zmiany w podejściu do nauczania. Do tego dzieła Sylwestra Kossowa powrócimy w dalszych rozważaniach”⁷.

Pobyt Sylwestra Kossowa w centrum Kościoła prawosławnego w Ławrze peczerskiej wywarł ogromne znaczenie w ukształtowaniu się jego osobowości. Ławra promieniowała na cały świat chrześcijański swoją duchowością i historią. Archimandryta rozumiał ranę klasztoru i jego rolę w Cerkwi. Kossow zapoznał się z dziejami monasteru i duchowością ojców peczerskich. Przełożony monasteru docenił

⁶ *Exegesis, to jest danie sprawy o szkołach kijowskich i winnickich*, s. 423.

⁷ Tamże, s. 422.

bogactwo literatury duchowej pozostawionej przez mnichów kijowskich. Rozumiał konieczność ich upowszechnienia wśród ludności prawosławnej i łacińskiej. Duchowość płynąca z pism ojców peczerskich miała bronić dogmatów wiary prawosławnej i wpłynąć na pozostanie w „wierze greckiej” szlachty ruskiej. W takcie sprawowania urzędu archimandryty, o. Sylwester napisał *Paterikon, albo żywoty świętych Ojców Pieczerekich obszernie słowieńskim językiem przez świętego Nestora zakonnika i latopisca ruskiego przedtym napisany, teraz zaś z greckich, łacińskich, słowiańskich i polskich pisarzy objaśniony i krócej podany przez wielebnego w Bogu ojca Sylwestra Kossowa, episkopa mścistańskiego, orszańskiego i mohilewskiego*⁸. Taki był tytuł pracy wydanej w Kijowie, w drukarni Ławry peczerskiej w 1635 roku. Autor poświęcił kompilację żywotów świętych Adamowi Kisielowi, podkomorzemu czernihowskiemu, późniejszemu wojewodzie kijowskiemu. Praca powstała celem pokazania „nieomyślnej świątobliwości świętych ojców peczerskich, w ciele niespróchniałych, od kilkuset lat leżących w pieczarach kijowskich, a na dowód cudów prawdziwych, które przy ich relikwiach działy i dzieją”. Swoją pracę rozpoczynał dedykacją, która jest równocześnie wskazówką na motywy powstania dzieła. „Przechadzając się, Miłościwy Panie Podkomorzy, po pieczarach kijowskich, grobach ojców świętych, świętym ich i nieskazitelnym sudując się ciałom, nie raz rzewno zapłakałem, uważając to, że nieszczęsne i zawiste wieki tak godnie dotychczas nie objawiły światu wybranych Bożych, jako sam Pan Bóg objawił. Zaczynając gdy czulego Struża Cerkwie Bożej, terażniejszego Jego Mości Ojca, Pana pasterza naszego nastąpiła piecza i błogosławieństwo, i woła wieko utajone w skarbnicach monasterskich zagrzebione *Paterikon*, to jest *Żywoty Świętych Ojców peczerskich* z prochu otrząsnąć i na świat wydać, ochotnie przyszło mi się zanurzyć w głąb greckich, słowiańskich, łacińskich, ruskich i polskich historiografów, kroniki ich i annales przeczytać: co by to za wybrani boży byli i których lat żyli dowiadując się”⁹. Dzieło to ukazało się dopiero kiedy archimandryta Sylwester został władką białoruskim. Sylwester Kossow zmieniając stosownie do położenia aktualnego Cerkwi prawosławnej ideowy sens poszczególnych żywotów. Autor nadał całości, idąc za ówczesną polską tradycją literacką, nowy kształt stylistyczno-retoryczny¹⁰. W latach następny utwór ten wielokrotnie był przekładany na język ruski¹¹.

Władka Sylwester zbierając materiały do swej pracy korzystał ze źródeł polskich: P. Skargi, M. Strykowskiego i J. Długosza. Podstawowym źródłem do dzieł polemisty były kroniki i latopisy ruskie. Kossow wspierał również metropolitę Piotra Mohyle w przygotowaniu jego traktatów teologiczno-polemicznych. Powrócimy do tej kwestii w dalszych rozważaniach. Powrócimy do tej kwestii w dalszych rozważaniach.

Archimandryta Sylwester uzupełnił *Paterikon Kijowsko-Peczerski* pracą o prawosławnej genezie metropolii kijowskiej i pozostawianiu jej przez cały czas w „wierze greckiej”. Kossow przedstawia początki chrześcijaństwa na ziemiach ruskich. Hierarcha wiązał ich z misją św. Apostoła Andrzeja, który według tradycji po kazaniu

⁸ *Paterik Kijowsko-Peczerski czyli opowieści o świętych ojcach w pieczarach kijowskich położonych*. Opracowała i przełożyła na język polski L. Nodzyńska, Wrocław 1993.

⁹ Tamże, s. 53-54.

¹⁰ R. Łużny, *Sylwester Kossow*, s. 326.

¹¹ Biskup Kossow polecił w 1655 roku wydanie w wersji cerkiewnosłowiańskiej *Paterikonu*, która ukazała się dopiero po jego śmierci w 1661 roku. Nowa wersja *Paterikonu* wydana została przygotowana do druku w Kijowie przez archimandrytę Innocentego Gizela. Wersja ta była wielokrotnie wydawana w latach: 1678, 1702 i 1759. Por. *Wstęp* R. Łużnego, [w:] *Paterik Kijowsko-Peczerski...*, s.56-58.

w Chersonesie przyłynął Dieprem na ziemie ruskie. Zdaniem Kossowa apostoł dotarł do Nowogrodu Wielkiego a następnie zaczął chrzcić mieszkańców nad Dźwiną. Był to pierwszy chrzest Słowian. Drugi odbył się wraz z misją św. św. Cyryla i Metodego w 863 r. Wysłani przez patriarchę Focjusza i imperatora Michała bracia z Tesalonik rozwinęli wiarę chrześcijańską w Wielkich Morawach i wśród innych narodów słowiańskich. Obaj apostołowie Słowian stworzyli dla nich alfabet słowiański p przetłumaczyli na niego Pismo Święte i nauki Ojców Kościoła. Trzeci chrzest Słowian dokonał się 886 roku wśród mieszkańców państwa Wiślan a czwarty 958 roku podczas pobytu księżnej Olgi do Konstantynopola. Księżna przyjęła wówczas chrzest z rąk patriarchy carogrodzkiego¹². Ostateczny chrzest dokonał się według Kossowa za rządów Włodzimierza Swiatosłowicza w 988 r. Biskup udowadniał w ten sposób, że chrześcijaństwo do Słowian przyszło ze wschodu, a nie z zachodu jak głosili rzymscy katolicy i protestanci. Ta część *Paterykonu* była polemiką z pracą unickiego historyka Leona Kreuzy, *O jedności kościelnej* (Wilno 1617). Unicki polemista podważał bliskie kontakty metropolii kijowskiej z patriarchatem konstantynopolitańskim w XI-XVI wieku¹³. Ażeby odrzucić ów wrogi prawosławiu pogląd Kossow dodał do *Paterykonu* katalog prawosławnych metropolitów kijowskich. *Chronologia o prawosławnych metropolitach ruskich* miała za zadanie odrzucenia wszelkich pretensji do metropolii kijowskiej wysuwanych ze strony unitów¹⁴. Kossow w przedstawieniu dziejów metropolii kijowskiej wykazał swój wielki talent historyka i teologa. O roli metropolii kijowskiej i Ziemi Kijowskiej w Cerkwi prawosławnej pisał przełożony Ławry w zakończeniu *Paterykonu*: „Ciesz się i ty przezacna Ziemio Kijowska, że do czego dudy setnicami mil kładą i pątnują, ty to na swym łonie piastujesz, u ciebie święci metropolitowie, pobożni episkopowie, błogosławieni archimandrytowie u ciebie mirotoczywe kości znajdują się. Tyś rodzicielka umysłów ziemnych, tyś piastunka żołnierzy Chrystusowych, tyś, pole, na którym się krzewiły i krzewią lilie czystości, róże cierpliwości, hiacynty posłuszeństwa”¹⁵. Z przedstawionego obrazu rysuje się Kijów jako ostoja prawosławia i wiary chrześcijańskiej. Ławra pieczerska, która gromadzi w sobie tylu relikwii świętych według Kossowa jest duchowym źródłem Kościoła. Autorytet Ławry wyrastał poza granice Rzeczypospolitej. Kult świętych ojców peczerskich był rozpowszechnionych wśród prawosławnych i katolików. Dzieło Kossowa zostało przededagowane i potwornie wydane przez mnicha peczerskiego Atanazego Kolnofojskiego w 1638 r.

W tym czasie spod pióra Sylwestra Kossowa wyszły listy pisane po polsku (do kanclerza H. Radziejewskiego i P. Mohyły) Największe znaczenia posiadała praca władcy białoruskiego: *Didaskalija, albo nauka, kotoraja sja perwej iż ust swiaszczenikom o sedmi sakramentach...*(Kutyń 1637). Dzieło to, podobnie jak większość prac teologicznych napisanych przez duchownych prawosławnych w Rzeczypospolitej wywołało ostrą reakcję duchowieństwa moskiewskiego. Posądzano Kossowa o „herezję łacińską” i odejście od tradycji prawosławnej. *Didaskalija* napisana została jako katechizm sporządzonego w formie pytań i odpowiedzi. Po raz pierwszy katechizm został przedstawiony przez samego autora 19 października 1637

¹² AJZR, t. VIII, cz. 1., s. 458.

¹³ *Pamjatniki polemiczeskoj litieratury z Zapadnoj Rusi*, kn. 1., *Russkaja Istoriceskaja Biblioteka*, t. IV, Sankt-Petersburg 1878, s. 223-248.

¹⁴ *Seventeenth-Century Writings on the Kievan Caves Monastery. With an Introduction by Paulina Lewin*, Cambridge 1987, s. 97; A. Naumow, *Wiara i historia*, Kraków 1996, s. 13.

¹⁵ Tamże, s. 175.

roku podczas soboru lokalnego w Mohylewie¹⁶. *Didaskalija* stała się materiałem pomocniczym wszystkim duchownym prawosławnym Wielkiego Księstwa Litewskiego. Fragmenty o istocie Boga i dogmatyce o Trójcy Świętej stały się podstawą w polemice wyznaniowej z arianami i antytrynitarzami. S. Kossów wskazywał na konieczność rozwoju życia monastycznego jako najwyższej formy służenia Bogu. Biskup wzywał wiernych do oddawania czci relikwiom świętych i cudownym ikonom. Według autora *Didaskaliji* jest to jedna z form modlitwy i pobożności. Władyka białoruski podkreślał potrzebę nieustannej modlitwy za zmarłych, obowiązkowego używania krzyża i żegnania się. Lista zaleceń ordynariusza dla wiernych była bardzo długa. Praca miała na celu wzmocnienia wiary prawosławnej i ukazania drogi do zbawienia.

W roku 1635 po śmierci biskupa mohylewskiego, mścisławskiego i orszańskiego Józefa Bobrykowicza obrany został Sylwester Kossow jego następcą¹⁷. W tym też roku drukarnia wileńska wydała mowę pogrzebową wygłoszoną w dniu pogrzebu biskupa białoruskiego *Cherubin przy akcie pogrzebowym ojca Józefa Bobrykowicza* był swoisty panegirkiem na cześć zmarłego. Sylwester Kossow wychwalał byłego archimandrytę wileńskiego monasteru św. Ducha i podkreślał jego oddanie prawosławiu.

Władyka Kossow po przejęciu obowiązków ordynariusza diecezji wydał wymieniony wyżej *Exegesis, to jest danie sprawy o szkołach kijowskich i winnickich*. W pracy tej wyjaśniał założenia nowego systemu edukacji. Opowiadał się za wprowadzeniem do szkolnictwa prawosławnego nauki łaciny. Równocześnie bronił nauczycieli tych szkół przed zarzutami o wzorowanie się na szkolnictwie protestanckim. Biskup wyjaśniał istotę nauki szkół prawosławnych u ukazał różnicę pomiędzy wyznaniem prawosławnym a arianizmem, kalwinizmem i luteranizmem. *Exegesis* Sylwestra Kossowa był skierowany przeciwko metropolicie Józefowi Rutskiemu, który jeszcze w 1634 roku oskarżał prawosławnych, że podążają za „heretykami”. Nie wymieniając z imienia unickiego hierarchę władyka białoruski zwraca się do czytelników z pytaniem i udziela na nie odpowiedź. „Łaskawy czytelniku, pytasz: kto był ten dusiciel? Ten, ten, a nie kto inny, który i teraz nazywa nas arianami, kalwinami, luteranami. On uważa nas podobnych do misjonarzy, porównuje do ohydnych sekt, które otruli swą zarazą ludzi w Kijowie i Wilnie¹⁸. Ton wypowiedzi Kossowa odbiegał od dotychczasowej polemiki unicko-prawosławnej. Biskup białoruski używał ważnych argumentów merytorycznych. Fakt ten potwierdza zmiany w świadomości prawosławnej hierarchii, zwłaszcza w jej zapatrywaniu na naukę zachodnią.

Wkrótce po objęciu godności biskupa białoruskiego Kossow doszło do konfliktu z unickim arcybiskupem połockim Antonim Sielawą. Władyka odstąpił swemu bratu Jerzemu odziedziczony po ojcu majątek i skierował cały swój wysiłek na administrowanie powierzoną mu diecezją. Na początku władyka mohylewsko-mścisławski dokonał objazdu swojej diecezji. Podczas duszpasterskiej wizyty w Połocku i Witebsku władyka białoruski wezwał mieszkańców obu miast do pozostania w wierności Cerkwi prawosławnej i odrzuceniu jurysdykcji ordynariusza unickiego. O swoim podróży pisał 8 marca 1636 roku do pisarza grodzkiego w Mścisławiu. „Przyjechałem do Mohylewa, tutejsi duchowni uznali mnie za swego pasterza, oddali

¹⁶ I. Sawerczanka, *Sylwestor Kosaŭ*, „Belaruskij Gistaryczny Czasopis”, nr 3, Mińsk 1995, s. 180-181.

¹⁷ *Wiestnik Zapadnoj Rossii. Istoriko-litteraturnyj żurnal*, t. IV, kn. 12, Wilno 1867, s. 69-70. (dalej WZR)

¹⁸ *Exegesis, to jest danie sprawy o szkołach kijowskich i winnickich....*, s. 423.

mi hołd i szacunek jako prawnemu pasterzowi oraz zgodnie z kanonami św. Ojców odrzucili unię. Proszę przyjąć ich a mianowicie o. Tymoteusza Borzylowskiego i Nikifora Swita. Pod swój nadzór i opiekę, i obronić ich od wszelakich obelg jako ludzi dobrze czyniących”¹⁹. Arcybiskup Sielawa podjął starania u króla aby ten zabronił pobytu prawosławnego hierarchy w Połocku i Witebsku. Oba miasta po zabójstwie Jozafata Kuncewicza w 1624 roku zostały pozbawione prawosławnych obiektów sakralnych a władcykom zabroniono w ich pobytu. Wyjazd Sylwestra Kossowa do Połocka i Witebska był naruszeniem edyktu królewskiego. Z tego powodu Władysław IV ponownie zabronił dekretem z 1 maja w 1636 roku biskupowi mściśławskiemu wizytowania cerkwi w obu miastach oraz odprawiania w nich publicznych nabożeństw²⁰, pomimo, że jego poprzednik władca Józef Bobrykowicz mógł swobodnie dokonywać wizytacji duszpasterskich. Król nie ograniczył działalności biskupa w innych miejscowościach o czym świadczy potwierdzenie monarsze z 6 września 1646 roku ufundowanego przez Kossowa przy cerkwi św. Mikołaja w Mohylewie monasteru żeńskiego²¹. Z inicjatywy władcy bractwo mohylewskie rozpoczęło 1 sierpnia 1636 roku budowę cerkwi Podniesienia św. Krzyża. Kossow odzyskał też wszystkie, oprócz monasteru św. Spasa, cerkwi i klasztoru mohylewskie, uprzednio należące do unitów.

Powróćmy do działalności Sylwestra Kossowa w okresie kiedy pełnił on godność biskupa mściśławskiego. W 1640 roku władca białoruski raz z metropolitą mołdawskim Warłamem, kijowskim Piotrem Mohyłą, biskupem łuckim Atanazym Pużyną i lwowskim (elektem) Arseniuszem Żeliborskim²², przemyskim Sylwestrem Hulewiczem podpisali edykt patriarchy Parfeniusza I potępiający wydanie katechizmu Cyryla Łukarysa sympatyzującego z kalwinizmem. Na synodzie biskupi wypowiedzieli się w sprawie chrztu, eucharystii, małżeństwa, katechizmu i podstawowych kanonów. Władcy wskazywali na potrzebę ujednolicenia obrzędów cerkiewnych i nauki. Główną rolę w przygotowaniu materiałów synodalnych odegrał Sylwester Kossow²³.

Synod odbył się w soborze św. Zofii w dniach od 8 do 18 września 1640 roku, a więc w kilka miesięcy po soborze konstantynopolitańskim. Biskupi zabronili rozpowszechniania ksiąg niezgodnych z nauką Kościoła prawosławnego. Przygotowany przez Kossowa katechizm został wysłany do Jass a stamtąd wysłannicy patriarchy zabrali go do Carogrodu. Ogół patriarchów wschodnich zatwierdził katechizm 11 maja 1643 jako prawdziwie oddający zasady wiary prawosławnej. Katechizm ukazał się drukiem w 1645 roku w języku polskim a rok później w języku ruskim. Zanim doszło do wydania katechizmu zapewne Kossow sporządził odpowiedź biskupów prawosławnych na zarzuty wysuwane pod adresem Kościoła prawosławnego. Autor stwierdzał, że Cerkiew mimo prześladowań w Koronie i na Litwie pozostała wierna królowi. Wszelkie podejrzenia duchowieństwa prawosławnego o nielojalność były bezpodstawne. Katechizm podkreślał, że Cerkiew broni czystości wiary chrześcijańskiej. Życie zakonne zniszczone przez wrogów

¹⁹ Makarij, *Istorija...*, t. XI, s. 532.

²⁰ Tamże, t. XI, s. 529; WZR, t. IV, kn. 12, s. 69-70.

²¹ *Archieograficzeskij sbornik dokumentow odnosiaszczichsia k istorii Siewiero-Zapadnoj Rusi*, t. II, Wilno 1867, s. 69-71.

²² Uroczyste wprowadzenie na katedrę i chirotonia Arseniusza Żeliborskiego odbyła się 17 listopada 1641 roku w Łucku. W konsekracji biskupa lwowskiego wzięli udział: metropolita Piotr Mohyla, biskup łucki Atanazy Pużyna, mohylewski Sylwester Kossow i przemyski Sylwester Hulewicz. Makarij, *Istorija...*, t. XI, s. 538.

²³ T. Grabowski, *Z dziejów literatury unicko-prawosławnej w Polsce 1630-1700*, Poznań 1922, s. 42-43.

Kościół w Ławryszowie, Nowogródku, Czereji, Leszcza, Drohobuża i innych odradziło się w Mężykowcach, Tryhorach i Skicie²⁴.

Biskupi prawosławni nie zazdrościli miejsc biskupom łacińskim w senacie. Władcy ruskim wystarczały im stanowiska duchowe i nauka cerkiewna. Nauka cerkiewna dopuszczała Rusinów do życia ogólnego. „niesłuszną bowiem rzeczą była i nieprzystojną, gdy przed Panem, w senacie, albo w poselskiej izbie, po grecku albo po słowiańsku mówił, gdyżby mu tłumacza z sobą wozić potrzeba, i albo by za cudzoziemca, albo za głupiego rozumiany był, zaczym, by mu fora z dwora albo z koła kazano”²⁵. obrońca prawosławia uważał, że dzieł teologicznych w Polsce jest zbyt mało, a politycznych wcale. Politycznych nie ma z uwagi na fakt, że polityk musi mówić po łacinie. Następnie Kossow zarzucał łacinnikom bezpodstawność oskarżeń duchowieństwa prawosławnego o przyjęcie poglądów innowierców. Według hierarchy władcy ruscy bronią prawdziwych dogmatów wiary i praw swojej Cerkwi. Nie można dopuścić, by wolnym kraju wymuszać jedność religijną obuchem, procesem, trumną. Prawosławni według zasad soborów powszechnych uznają papieża tylko za pierwszego na soborze, a nie jako głowę Kościoła powszechnego. Prawosławni władcy przypominali, że głową Kościoła jest sam Jezus Chrystus. Tego dogmatu i innych zasad wiary prawosławnej bronią biskupi i niektórzy panowie świeccy tacy jak Adam Kisiel. Tak szeroko oceny sytuacji politycznej i wyznaniowej mógł dokonać tylko biskup dobrze obeznany w sprawach swego Kościoła i za aprobatą metropolity Mohyły. Nie mniej istotne było stanowisko hierarchy w sprawach dogmatycznych i praktyki kościelnej. Biskup białoruski omówił w tej części pracy punkt widzenia Kościoła prawosławnego na następujące problemy: eucharystii, chrztu, sakramentu pokuty, kapłaństwa, liturgii, prymatu w kościele, obyczajów i szkolnictwa kościelnego²⁶. Piotr Mohyła wydał skróconą wersję tego swoistego katechizmu we Lwowie w 1645 r. Po jego śmierci Kossow zgodził się na przedruk katechizmu w Moskwie (1649). Katechizm był obliczony na szeroki krąg odbiorców. Obrona dogmatów Trójcy Świętej, pochodzenia Ducha Świętego od Boga Ojca, oraz władzy Chrystusa nad Kościołem to najistotniejsze różnice między prawosławiem a innowiercami. Po raz pierwszy też katechizm powstały w metropolii kijowskiej był szeroko rozpowszechniany w Księstwie Moskiewskim i innych krajach słowiańskich.

---

²⁴ Tamże, s. 46.

²⁵ *AJZR*, cz. I, t. IX, s. 376.

²⁶ T. Grabowski, *Z dziejów literatury...*, s. 42-46.